चरणिल त्रि॰ चरणेन निर्वृत्तादि काशादि॰ चतुरर्थ्याम् इल। चरणनिर्वृत्तादौ [हेमच॰।

चरणिष्ट स्त्री चिरणिष्ट+पृषो॰। चिरिणष्टायां सुवासिन्यां

चरण्य पु॰ चरण इव शाखा॰ यत्। चरणतुल्ये पा॰।

चरण्य चरण–गतौ कण्ड्वा॰ सक॰ पर॰ सेट्। चरण्यति अचरण्यीत्। चरणगतौ इति पाठान्तरम्

चरण्यु त्रि॰ क॰चरण्य–उण् "चरणशीले "चक्षुर्न पन्थिनो चरण्युः" ऋ॰ १०।९५।६ "चरण्युश्चरणशीला" भा॰।

चरथ त्रि॰ चर–गतौ अथ। जङ्गमे। "म्यातुश्चरथमक्तून-व्यूर्णोत्" ऋ॰ १।६८।१। "चरथं जङ्गमम्" भा॰।

चरभ न॰ कर्म्म॰। मेषकर्कट तुलामकरराशिषु चरराशिषु चरलग्नादयोऽस्यत्र।

चरम त्रि॰ चर–अमच्। १अन्ते २पश्चिमे ३शेषभवे "अत्र-वीत् क्रियतामेषा सुतानां चरमा क्रिया" भा॰ वि॰ २४अ॰। चरमच्छाभृत्। जसि सर्वनामत्वात् वा जसः शोभावः चरमे चरमाः। ४अन्ते न॰। "उत्तिष्ठेत् प्रथमं चैव चरमं चैव संविशेत्" मनुः।

चरमच्छाभृत् पु॰ कर्म्म॰। अस्ताचले पश्चिमस्थे अचले। अमरः चरमाचलचरमगिर्य्यादयोऽस्यत्र।

चरव्य त्रि॰ चरवे हितः उदन्तत्वात् यत्। चरुहिते तण्डु-लादौ त्रि॰ कौ॰।

चराचर त्रि॰ चर–अच् नि॰। १जङ्गमे। २आकाशे धरणिः। चरश्चाचरश्च समाहारद्व॰। ३स्थावर-जङ्गमरूपे जगति न॰ मेदि॰। "त्वया विसृज्यते विश्वं जगदेतच्चराचरम्" देवीभा॰। "एवं स जाग्रत् स्वप्नाभ्यामिदं विश्वं चराचरम्" मनुः। इतरेतरद्व॰। ४चरे अचरे च त्रि॰। "सर्वे भावाश्चराचराः" रामा॰ कि॰ ४२।४४ श्लो॰

चरि पु॰ चर इन्। पर्यौ उणादिकोषः।

चरित त्रि॰ चर–कर्म्मणि क्त। १अनुष्ठिते। भावे क्त। २च-रिते ३स्वभावे। "सर्वं खलस्य चरितं मशकः करोति" हितो॰ "उत्तरं रामचरितं ततप्रणीतं प्रयोज्यते"। उत्तररामच॰। वीरचरितम्। चण्डीशब्दे प्रथमादिचरि-तादि बहुलत्वः उदा॰। "वाग्देवताचरितचित्रितचित्तसद्मा" गीतगो॰ कर्म्मणि क्त। ४गते ५प्राप्ते ६ज्ञाते च।

चरितार्थ त्रि॰ चरितः कृतः प्राप्तोऽर्थः प्रयोजनं येन। १कृतार्थे कृतप्रयोजने २प्राप्तफले सफले। "बभूव कृतसंस्कारा चरितार्थेव भारती" "रामरावणयो-र्युद्धं चरितार्थमिवाभवत्" इति च रघुः "प्रदक्षिरार्थैः शब्दानां चरितार्था चतुष्टयी" "आश्वासयत् सुचरि-तार्थपदैर्वचोभिः" इति च कुमा॰ "अन्योन्याभावतो-नास्य चरितार्थत्वमुच्यते" भाषा॰।

चरित्र न॰ चर–इत्र। १अनुष्ठाने २व्रतकर्म्माद्यनुष्ठाने ३स्वभावे ४चेष्टिते ५लीलादौ च शब्दरत्ना॰। इतिनि-ङीपन्ते स्त्री शब्दर॰।

"एतद्देशप्रसूतानां सकाशादग्रजन्मनाम्। स्वं स्वं चरित्रं शिक्षेरन् पृथिव्यां सर्वमानवाः" "स्वां प्रसूतिं चरित्रं च कुलमात्मानमेव" मनुः। "चरित्रबन्धक-कृतम्" याज्ञ॰। स्वार्थे अण्। चारित्र तत्रार्थे न॰" पृषो॰ दीर्घः चरीत्रमप्यत्र न॰ शब्दरत्ना॰।

चरिष्णु त्रि॰ चर–इष्णुच्। चरणशीले "यदाणुमात्रिको भूत्वा बीजं स्यात्स चरिष्णु च" मनुः।

चरु पु॰ चरति होमादिकमस्मात् भीमा॰ अपादाने चर–उन्। हव्यान्ने होमार्थं पाच्यान्ने "अनवस्थावितानन्न-रूपमपाक्योदनश्चरुरिति याज्ञिकाः। चरन्त्यापोऽत्र आधारे उन्। २मेघे निघ॰। ३चरुपाकपात्रे भाण्डे विश्वः चरुलक्षणमुक्तं कर्म्मप्रदीपे

"स्वशाखोक्तः प्रसुस्निग्धो ह्रस्वग्रीवोऽकठिनः शुभः। न चातिशिथिलः पाच्यो स चरुःस्यान्न चारसः" चरुपाक॰ प्रकारः कातीये ४।१।५। सूत्रभाष्ययोर्दर्शितो यथा "अपरेण गार्हपत्यं चरुमपूर्णं स्रुचं वा तूष्णीं गृहीत्वोत्तरेण दक्षिणाग्निमवहन्ति तिष्ठन्" ५सू॰। "गार्हपत्यादपरस्यां दिशि अपूर्णं चरुं चरु-स्थालीम् तूष्णीं मन्त्रस्याविधानाल्लौकिकवाग्व्यापारं वर्जम् व्रीहीन्प्रोक्षणेन सुक्ष्मेण प्राचीनावीती दक्षिणा-मुखोऽध्वर्युर्गृहीयात् अथ वा अपूर्णं स्रुचम् एवं गृहीत्वा दक्षिणाग्नेरुत्तरतो गार्हपत्यस्य पुरस्ताद्दक्षि-णाभिमुखस्तिष्ठन्नवहन्ति अत्र शाखान्तराद्दक्षिणाग्ने-रुत्तरत उदग्ग्रीवं कृष्णाजिनमास्तीर्य्य तत्रोलूखलं निधाय तस्मिन् व्रीहीणां प्रक्षेपं कृत्वा मुसलमादाय दक्षिणाभिमुखस्तिष्ठन्नवहननं करोति व्रीहीणां करोति ततः शूर्पमादायोलूखलाद्व्रीहीन् निष्काश्य निष्पवनेन तुषान्निष्काशयेत्" कर्कः "सकृत् फलीकरोति" ६सू॰ "लोके तस्य पुनःपुनः क्रियमाणत्वात् सकृदित्युच्यते, कर्कः "सारतस्तु चमपूर्णं अपयित्वाभिघार्योद्वास्य मेजणे-लुहोत्वग्नय इति सोमायेति च" ७सू॰ "इममेव चरु